

Politično-geografska in demografska protislovja vojne v Ukrajini

Sprejeto

8. 1. 2024

Izdano

22. 11. 2024

DAMIR JOSIPOVIČ

Damir Josipovič, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, Slovenija,
e-pošta: damir.josipovic@guest.arnes.si

DOPISNI AVTOR

damir.josipovic@guest.arnes.si

Ključne besede:

vojna v Ukrajini,
rusko-ukrajinska raz-
mejitev,
rusko narodno vprašanje,
ukrajinske migracije,
etničnost

Povzetek Današnji rusko-ukrajinski konflikt ima daljšo predzgodovino kot posledico geopolitične umestitve Ukrajine in Rusije v mednarodni prostor po razpadu Sovjetske zveze, ki je dosegla vrhunec z izbruhom prve vojne leta 2014, po kateri je Rusija enostransko anektirala polotok Krim. Notranja nasprotja v Ukrajini so se stopnjevala s konfliktom v Donbazu, kjer je bilo leta 2015 doseženo krhko premirje, a je izven kontrole osrednje oblasti ostala približno tretjina gosto poseljenega ukrajinskega Donbaza. 24. februarja 2022 je prišlo do nove, a tokrat mnogo širše vojne, ko se je v Ukrajino neposredno, s svojo vojsko in tehniko vmešala Rusija. Namen prispevka je prikazati ključne geopolitične, politično-geografske in demografske vzroke in ozadje za današnjo vojno. Prispevek zato analizira konstitucijo ukrajinske državnosti, jezikovno in etnično ter demografsko strukturo Ukrajine, s poudarkom na vzhodnem delu države. Osrednja teza prispevka je, da je današnja vojna predvsem posledica nerešenega ruskega narodnega vprašanja iz časov razpada Sovjetske zveze.

1 Uvod

*»Kdor nadzoruje zgodovino,
nadzoruje tudi prihodnost«
(George Orwell, 1984)*

Kot smo vajeni iz zgodovine, se vedno vzpostavi sosledje določenih dogodkov, ki izživajo ravnanja dveh nasprotnih strani, kar se v končni fazi lahko izteče v oborožen konflikt in vojno. Današnji rusko-ukrajinski konflikt, ki mu Ukrajina pravi agresija zoper njeno celovitost, Rusija pa »specialna vojaška operacija«, na teritoriju suverene sosednje države, ima sicer daljšo zgodovino. V prvi vrsti gre za spor, konflikt, spopad in vojno glede geopolitične umestitve Ukrajine v mednarodni prostor po razpadu Sovjetske zveze. Z razpadom nekdanjega socialističnega bloka so se poti posameznih post-socialističnih držav križale na polju načina političnega upravljanja države. Rusija kot glavna naslednica nekdanje velesile je dolgo iskala način, kako naj se umesti v mednarodni prostor. Ukrajina po drugi strani je v desetletjih po razpadu Sovjetskega bloka nihala med prorusko in prozahodno držo vse do izbruha prve vojne leta 2014, po kateri je Rusija enostransko anektirala polotok Krim. Notranja nasprotja za Rusijo največje evropske države so se stopnjevala s konfliktom v Donbazu, kjer je bilo leta 2015 doseženo krhko premirje, a je posledično izven kontrole osrednje oblasti ostala približno tretjina gosto poseljenega ukrajinskega Donbaza v velikosti ozemlja Slovenije. Številne kršitve premirja so v začetku leta 2022 pripeljale do nove, a tokrat mnogo širše vojne, ko se je v Ukrajino neposredno, s svojo vojsko in tehniko vmešala Rusija.

Namen prispevka je prikazati ključne geopolitične, politično-geografske in demografske okoliščine, s pomočjo katerih je mogoče lažje razumeti današnjo vojno. Prispevek zato analizira konstitucijo ukrajinske državnosti, jezikovno in etnično ter demografsko strukturo Ukrajine, s poudarkom na vzhodnem delu države. Osrednja teza prispevka je, da je današnja vojna glede na območje in obseg ozemlja pod ruskim nadzorom v Ukrajini predvsem posledica reševanja nerešenega ruskega narodnega vprašanja iz časov organiziranega in relativno mirnega razpada Sovjetske zveze. Pri spodletelem hitrem ruskem pohodu na Kijev je namreč postalo jasno, da bo Rusija svoje sile umaknila iz severno ležečih območij, s tem pa se je odrekla zaščitni glavne mesta Rusije Moskve, ki bi ga dosegla s povečanjem tamponskega območja v severni Ukrajini. Tak razvoj opozarja na strateški cilj Rusije, da prepreči Ukrajini vstop v zvezo Nato, s katero bi se zavezništvo Moskvi približalo na vsega 350 kilometrov. Razvoj premikov frontne črte po dveh letih vojne kaže na počasne, metodične premike kljub vojaški premoči Rusije in prepričanost ruskega vrha, da bo dosegel začrtane strateške cilje – uničenje ukrajinske vojske in preprečitev članstva v Natu.

Ob prvi obletnici¹ tragične vojne v Ukrajini so se spopadi nadaljevali z vso silo-vitostjo

¹ Članek je nastal na osnovi predavanja na 20. jubilejni konferenci PAZU novembra 2022 in bil dopolnjen s podatki do 11.1.2024. Delo je sicer nastajalo v okviru raziskovalnega programa P5-0081 in raziskovalnega projekta J5-3118, ki ju financira ARRS.

ob vsej frontni črti, ki je bila na dan 24. februarja 2023 dolga 943 kilometrov. Na začetku leta 2024 je frontna črta podobno dolga kljub poletni ofenzivi, ki jo je sprožila Ukrajina in je trajala vse do jeseni 2023. Ruske sile nadzirajo okupirano ozemlje v velikosti okrog 114.000 km². Ob Krimu, ki je bil enostransko anektiran leta 2014, ruska stran nadzoruje tudi večino Donbaza (skoraj vso Lugansko regijo in večino Donjecke regije) ter Zaporosko in Hersonsko regijo. Ukrajina, za Rusijo druga največja evropska država, od svoje površine 603.500 km² v mednarodno priznanih mejah leta 1991 tako nadzoruje približno 490.000 km², kar je manj od velikosti Francije in Španije.

Medtem ko je Luganska regija skoraj v celoti pod ruskim nadzorom (Ukrajinci nadzorujejo le nekaj naselij vzdolž reke Žrebec ter strateško pomembno naselje Bilohorovka pri Lisičansku, vključno z gozdnim območjem ob reki Donec v skupni izmeri okrog 500 km²), je približno 40 odstotkov Donjecke regije (11.000 km² ali približno polovica Slovenije) še vedno pod ukrajinskim nadzorom. Od leta 2014, ko so proruski uporniki prevzeli nadzor nad glavnim mestom regije, milijonskim Donjeckom, se je lokalna ukrajinska uprava preselila v Kramatorsk na severozahod regije. Kramatorsk je imel pred vojno okrog 147.000 prebivalcev, kar je šestkrat manj kot Donjeck (909.000), vendar je Kramatorsk hkrati tudi najpomembnejše središče konurbacije s skupno več kot 500.000 prebivalci. Gre za venec velikih mest od Bahmuta in Kostjantinivke preko Družkivke in Kramatorska do Slovjanska. V slednjem se je tudi pričel oboroženi upor proti osrednji ukrajinski oblasti leta 2014, po majdanskih protestih, a so upornike ukrajinske vladne sile postopno prisilile v umik na jugovzhod industrijske regije Donbaz, kjer so po podpisu minških sporazumov (Minsk 1 in Minsk 2) leta 2015 vzpostavili razmejitve tako, da sta obe glavni mesti upornih regij Donjeck in Lugansk skupaj z okrog 30 odstotki teritorija Donbaza (v velikosti ene Slovenije oziroma okrog 20.000 km²) začasno pripadli proruskim separatistom. Glede na to, da je po skoraj dveh letih vojne skoraj celotna Luganska regija pod nadzorom proruskih sil², je stanje mnogo bolj napeto v nekoliko manjši, a bolj obljudeni Donjecki regiji. Tam je ruska stran že dlje časa v zimski protiofenzivi in s premočjo v artileriji ter municiji postopno potiska položaje ukrajinske vojske. Zaradi konfiguracije reliefa in poselitve, številnih industrijskih kompleksov in požrtvovalnega odpora Ukrajincev ruska stran napreduje zelo počasi, pri tem pa je uspela zasesti najprej mesto Soledar severno od strateško pomembnega industrijsko-prometnega vozlišča Bahmut, nato pa še slednjega. Medtem ko se ukrajinski vojaki krčevito borijo, da bi se obdržali na vzodno od kanala med Časiv Jarom in Bahmutom (rusko Artjomovsk), ruska stran stopnjuje ofenzivo na Avdiivko severno od Donjecka, kjer poskuša s podobno taktiko zapiranja klešč s treh strani obkoliti izredno dobro utrjeno mesto, ki je imelo pred vojno okrog 30.000 prebivalcev. V južnem in jugovzhodnem delu donješke regije je ruska stran uspela v celoti zasesti tudi Mariinko, medtem ko ji Vuhledarja kljub številnim naskokom ni uspelo osvojiti.

2 Proruske sile v Ukrajini sestavljajo proruske milice samooklicanih donjecke in luganske republike, vključno z zasebno vojsko Vagner, ki se je po poskusu puča in smrti njenega poveljnika preoblikovala, posebnimi čečenskimi odredi Ahmad, drugimi enotami, ter redno vojsko Ruske federacije v Ukrajini.

V harkovski regiji hkrati ponovno poteka bitka za Kupjansk, ki ga je zaradi oslABLjenih ruskih sil ukrajinska vojska med jesensko protiofenzivo uspela zasesti že leta 2022 ter prodreti globoko v zaledje reke Oskol. Ta je strateško pomembna in dobro utrjena, zato ruska stran ne upa ponoviti napake z začetno megalomansko akcijo, ko je raztegnila svoje relativno maloštevilne sile na več tisoč kilometrov treh strani Ukrajine. Ne glede na izid spopadov v Donbazu, kjer trenutno bolje kaže ruski strani ob velikih izgubah obeh, ostaja vprašanje, do kod namerava ruska stran prodirati. Glede na to, da ni prestopila na desni breg reke Oskol niti v severnem delu, kjer ozemlje nadzoruje, verjetno namerava osvojiti le Donbaz z manjšim pasom ozemlja harkovske regije vzdolž reke Oskol. Ni pa jasno, kaj namerava storiti na južnem delu bojišča, v zaporoški, hersonski, mikulajivski in odeški regiji, saj prav te regije omogočajo Rusiji kopenski stik s polotokom Krim (regiji Herson in Zaporizja), medtem ko je kopenski dostop do Pridnjestrja v Moldovi možen le preko regij Mikulajiv in Odesa).

Če so vojaški cilji ruske strani v politično-geografskem in geografsko-teritorialnem smislu nejasni, pa je mnogo več jasnosti glede vzrokov za zadnjo vojno. V tem smislu se v zahodni javnosti oblikujeta predvsem dva vodilna, delno izključujoča se narativa. En zagovarja rusko invazijo na Ukrajino kot posledico norosti in megalomanije ruskega predsednika v želji po obnovitvi sovjetskega imperija, drugi pa kot izsiljeno reakcijo Rusije zaradi širitve Nata globoko v notranjost nekdanje Sovjetske zveze in posledičnega ogrožanja ruske varnosti. Pri tem je potrebno jasno poudariti, da večina zastopnikov ene in druge strani obsoja vsako obliko vojaške agresije kot nesprejemljivo, hkrati pa pravico Ukrajine kot napadene države do obrambe ozemlja šteje za legitimno (Hedges 2022, 5). Seveda geopolitični konflikt med Rusijo in Zahodom, zlasti zvezo NATO, ni od včeraj. V bolj zaostreni obliki ga spremljamo od leta 2008. Iz ene od brzojavk poslane februarja tistega leta iz Moskve na sedež koordinacije Nata in EU lahko beremo naslednje:

»Prizadevanja Ukrajine in Gruzije za članstvo v Natu se ne dotikajo le odrpatega živca Rusije, temveč povzročajo resne pomisleke glede posledic za stabilnost v regiji. Ne le, da to Rusija dojema kot obkolitev in prizadevanje za omajanje vpliva Rusije v regiji, temveč se boji tudi nepredvidljivih in nenadzorovanih posledic, ki bi resno vplivale na ruske varnostne interese. Strokovnjaki nam pravijo, da je Rusija še posebej zaskrbljena, da bi močne delitve v Ukrajini glede članstva v Natu, z veliko etnično-rusko skupnostjo, ki je proti članstvu, lahko pripeljale do razkola, ki lahko vključuje nasilje ali v najslabšem primeru privede do državljanske vojne. V tem primeru bi se morala Rusija odločiti, ali bo posredovala; odločitev, s katero se Rusija ne želi soočiti« (vir: Hedges 2022, 13–14).

Za razliko od teh dilem si v tukajšnjem prispevku zastavljamo drugo vprašanje in sicer, kateri so temeljni vzroki za nastanek konflikta med Ukrajino in Rusijo ter naposled vojne širokih razsežnosti. Ker sta ruska agresija in izbruh vojne neposredno povezana z razmišljanji in odločitvami vrha ruske države, na čelu s predsednikom Putinom, ki svoje poteze pogosto išče v zgodovinskih utemeljitvah (Roberts 2023), v ta namen analiziramo konstitucijo ukrajinske državnosti, jezikovno in etnično ter demografsko strukturo Ukrajine,

s posebnim poudarkom na vzhodnem delu države. Osrednja tukajšnja teza je, da je današnja vojna predvsem zastarala posledica nerešenega ruskega narodnega vprašanja iz časov razpada Sovjetske zveze. Vse odtelej je Ukrajina balansirala med proevropskim zahodom Ukrajine in proruskim vzhodom, z Evro-Majdanom pa se je po strmoglavljenju predsednika Viktorja Janukoviča nedvoumno v celoti usmerila k evro-atlantskim integracijam. Za kljubovanje taki ukrajinski zunanji in notranji politiki Rusija pod dolgoletnim Putinovim predsedovanjem ni našla druge poti rešitve, zato je sprožila smrtonosno vojno.

2 Kratek geopolitični pregled – od regij do mogočne države

V času treh desetletij po razpadu Sovjetske zveze in odstopu Gorbačova ter šibke Rusije pod Jelcinom ni bilo motivacije reševati težave dominantnega naroda v nekdanjem imperiju, ki je iz privilegiranega mesta postal dvajset-milijonska manjšina v državah naslednicah Sovjetske zveze. Reševanje narodnega vprašanja Rusov in ruskogovorečih po republikah nekdanje Sovjetske zveze je hkrati osrednje vprašanje geopolitične izpostavljenosti ruskega glavnega mesta Moskve, ki je od najbližje zunanje meje Rusije oddaljena vsega 350 km. Če Rusija iz preventivnih razlogov ni selila glavnega mesta daleč v notranjost Sibirije ali v Pouralje, je s tem pokazala tudi na dolgoročno željo njene težiščne prezence v Evropi. Evropske države je hkrati štela za šibkejše od azijskih gigantk Kitajske in Indije, ki bi jo lahko v Sibiriji ogrozile. Obenem pa je imela edini dostop do toplih morij na Črnem in Azovskem morju, kjer pa je bila po razpadu Sovjetske zveze ob razviti zlasti vojni mornarici izrazito zreducirana na le slabih 400 kilometrov črnomske obale. To so lahko hudi in travmatični učinki na percepcijo zagotavljanja varnosti Rusije, ki je bila skozi vso hladno vojno obremenjena in obsedena z varnostjo napram Zahodu. Zato si je bilo nemogoče predstavljati, da bi lahko Rusija dopustila inkorporacijo črnomske flote v Sevastopolju na Krimu v okvir Nata in s tem tveganje razkritja vojaških skrivnosti. Tako lahko razumemo tudi relativno mirno zasedbo Krima s strani Rusije in njene vojske v oporiščih na Krimu leta 2014, čeprav je jasno, da je Krim lažje dostopen s severa, kakor pa preko morske ožine med Azovskim in Črnim morjem.

Aneksija Krima je med drugim privedla do prvih mednarodnih sankcij zoper Rusijo, hkrati pa tudi do gradnje železniškega (odprt decembra 2019) in cestnega mostu (odprt maja 2018) iz Kerča v rostovski regiji na Krim. Rusija je s priključitvijo Krima rešila nekaj problemov, a odprla več novih: vojaški kompleks in njegove skrivnosti je zaščitila pred vpogledom z Zahoda, močno si je razširila dostope do mednarodnih voda v Črnem morju in tam spet pričela dominirati, hkrati pa si je priključila tudi polotok s skoraj dvema milijonoma prebivalcev.

A leto 2014 je bilo dinamično tudi zaradi Donbaza, kjer je bil upor zoper kijevsko vrhuško podžgan tudi z uspešno aneksijo Krima. A regija Donbaz je mnogo trši oreh kot Krim, saj tam ni bilo etnično-ruske pač pa le rusko jezikovna večina. Hkrati je šlo za ozemlje dvakrat večje od Krima in s štirikrat več prebivalci, kjer so sicer prevladovali prebivalci z ruskim maternim jezikom, a med njimi so bili številni rusko govoreči Ukrajinci lojalni Ukrajini. Za povrh tam Rusija ni imela tako neposrednih in odprtih

geostrateških problemov, kar se je izkazalo tudi v enostranski razglasitvi neodvisnosti dveh regij, Donjecka in Luganska, ki pa ju niti Rusija ni priznala. Za Rusijo je sicer tudi to območje zelo zanimivo, vendar na drugačen način kot Krim, veliko vlogo v začetnem odporu do priključitve Donbaza Rusiji pa je bilo dejstvo, da niti s priključitvijo Donbaza Rusija ne pridobi enostavnega kopenskega dostopa do Krima.

Po bolj ali manj uspešno zaključeni inkorporaciji Krima v Rusko federacijo kot posebne regije ter še enega mesta s posebnim statusom (Sevastopolj), se je Rusija lahko bolj posvetila Donbazu. Podpirala je proruske upornike in separatiste, ter kot sopokroviteljica sodelovala pri mirovnih pogajanjih v Minsku v letih 2014 in 2015. Po doseženem premirju in razmejitveni črti, ki je s tamponskim pasom razdelila ukrajinsko in prorusko stran, si Rusija s tretjino ozemlja Donbaza ni mogla geostrateško pomagati, saj je severna polovica Luganske regije ostala pod nadzorom ukrajinskih sil. S tem se razdalja med dvema sosednjima državama (Ukrajino in Kazahstanom) v »mehkem ruskem trebuhu« ni zvečala. Gre za območje geopolitične ožine med Luganskom in strateško pomembnim Volgogradom – vrati v Azijo. Zračna razdalja med ukrajinsko in kazahstansko mejo je tam le okrog 460 kilometrov, kar je za največjo državo po površini na svetu zelo malo in je primerljivo z dolžino črnomske obale Rusije. Povrh vsega gre še za stepski svet, ki na vzhodu prehaja v polpuščavo, in ki je zato vojaško-strateško zelo izpostavljen. Poleg tega ima Rusija le preko tega mehkega trebuha dostop do strateško pomembnih regij severnega Kavkaza s številnimi manjšinami in do Kaspijskega ter Črnega in Azovskega morja. Gre za regije Rostov, Volgograd in Astrahan ter dveh posebnih okrožij Stavropol in Krasnodar. Slednji segata že v območje Kavkaza s kopico avtonomnih republik kavkaških narodov (Adigejcev, Čerkezov, Ingušev, Čečenov, Dagestancev, Karačajcev, Balkarov, Kabardincev, Osetincev in Kalmikov). K tem moramo prišteti še območja avtonomnih republik, ki niso več pod kontrolo gruzinske vlade (Abhazija, Južna Osetija), saj jih je Rusija priznala in jim nudi vojaško zaščito. Pri tem je za Rusijo bolj pomembna obmorska Abhazija, preko katere si je še za 200 kilometrov razširila *de facto* nadzor nad obalami Črnega morja in zožila gruzinski manevrski prostor ob Črnem morju (Slika 1).

Zato se postavlja realno vprašanje, kateri so bili razlogi za drugo rusko intervencijo v Ukrajini. Obe strani za vojno krivita druga drugo. Rusija trdi, da je Ukrajina zbrala 70.000 vojakov v Donbazu za obračun s samooklicanimi republikama, zato je sama ob mejo z Ukrajino razporedila 120.000 vojakov za zaščito ruske manjšine v Donbazu. Le nekaj tednov pred izbruhom vojne so mediji poročali o ugotovitvah ameriških obveščevalcev, da je Rusija izvedla obsežne premike in skoncentrirala velike vojaške sile ob meji z Ukrajino in da to verjetno pomeni vojaški napad na Ukrajino. Ker do vsebine obveščevalnih podatkov nimamo dostopa in ker njihove vrednosti ne moremo oceniti, si bomo pomagali s posrednimi metodami, ki nas bodo pripeljale do potrditve ali zavrnitve teze o vzrokih ruskega napada na Ukrajino februarja 2022. Zato so pomembne še druge okoliščine, ki nam lahko z alternativne plati razsvetlijo ozadje dogajanja. Prva taka okoliščina je zagotovo prošnja Ukrajine za sprejem v zvezo Nato. Če bi Rusija izvedla tak napad na Ukrajino po tem, ko bi se slednja včlanila v zvezo, bi tvegala

**Slika 1: Meje Ukrajine in zgodovinske regije:
Nova Rusija, Mala Rusija, Bela Rusija ter »Mehki trebuch Rusije«**
vir: predelano po: Cigale 1871

aktivacijo 5. člena pogodbe, na osnovi katerega je to vojna napoved vsem članicam zveze (Clapp, Verhelst 2022). Ta vidik je zagotovo eden ključnih, saj se je obetalo hitro članstvo Ukrajine, izpostavljenost Rusije pa s tem toliko večja. Drugi vidik, kateremu se bomo posvetili v nadaljevanju, pa je postopno upadanje števila rusko govorečih v Ukrajini, močno izseljevanje in asimilacija v novo ukrajinstvo s strani etničnih Rusov in Ukrajincev z ruskim maternim jezikom. Posebno na udaru je bil vzhodni in južni del Ukrajine, najbolj pa regija Donbaz.

3 »Ruski« eksodus iz Donbaza in upravne spremembe

Donbaz, sploh pa Donjecka regija, je najbolj urbanizirani del Ukrajine. Tik pred razpadom Sovjetske zveze je po popisu iz 1989 imel 8,169.000 prebivalcev, nato je sledilo veliko izseljevanje. Do popisa leta 2001 se je število prebivalcev zmanjšalo za 803.000 na 7,366.000 prebivalcev. Donjecka regija je v pičlem desetletju izgubila 486.000, Luganska pa 317.000 ljudi. Relativna izguba je bila večja v Luganski regiji (-12,5 odstotka), ki je po številu prebivalcev dvakrat manjša od Donjecke regije (-10,1 odstotka). Ker je Ukrajina zavračala izvedbo popisa, rednega popisa leta 2011 ni bilo, hkrati pa je bila znana dramatično visoka emigracija iz države. Po zmagi proruskega predsednika Viktorja Janukoviča leta 2010 prav tako ni prišlo do popisa, konec njegovega

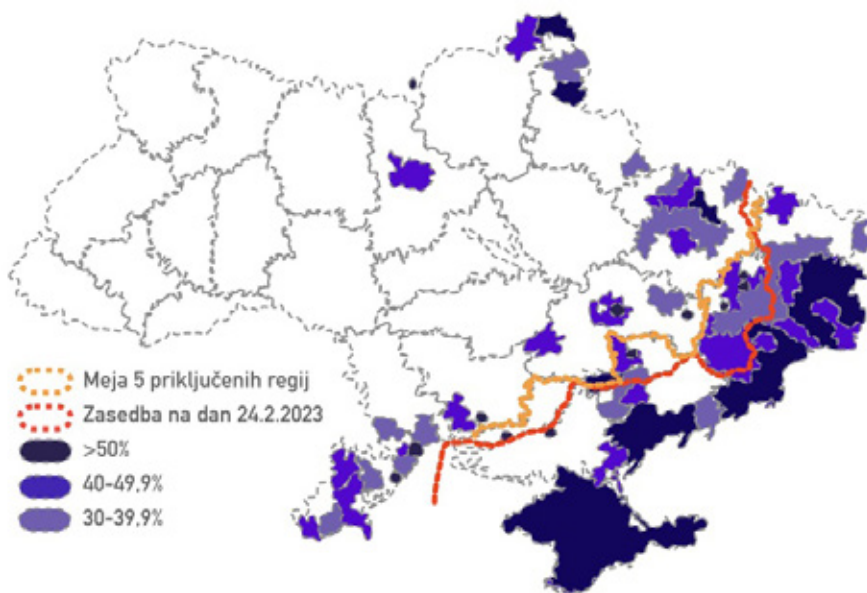
mandata pa je pomenila Majdanska revolucija in posledično prva vojna v Donbazu leta 2014. Vojna se je končala z enostransko odcepitvijo avtonomne republike Krim, ki ga je anektirala Ruska federacija in s podpisanim mirovnim sporazumom leta 2015, a so se nenehno dogajale kršitve premirja tako, da se vsebina sporazumov iz Minska (1 in 2) dejansko ni uresničevala³.

Tik pred drugo vojno, ki se je pričela februarja leta 2022, je imel Donbaz 6,162.000 prebivalcev. To je za četrtno ali 2,007.000 ljudi manj kot leta 1989. Zmanjšanje ustreza velikosti prebivalstva Slovenije. S še vedno visoko skupno gostoto prebivalstva (116 prebivalcev na km²) je v Donbazu opazna razlika med demografsko bolj ogroženim Luganskem napram Donjecku. Gostota prebivalstva je v Lugansku v 30 letih upadla s 108 na 79, medtem ko je v Donjecku z 200 upadla na 152 ljudi na kvadratni kilometer.

Upravna razdelitev Ukrajine je zapletena in se je v zadnjih desetletjih večkrat spremenila. Če pogledamo administrativne spremembe v Donbazu, ta po popisu iz leta 2001 ni bil samostojna upravna enota. Razdeljen na dve regiji (oblasti) obstaja bolj kot ekonomsko-geografski pojem. Sicer pa so se v zadnjih 20 letih upravne enote v Ukrajini precej spremenile. Največja posebnost administrativne ureditve v Ukrajini je obstoj množice mest omejenih na lastno majhno, a gosto poseljeno urbano območje. Kjer je urbanizacija močna, je tudi število teh »mestnih svetov« (*miskrada*) veliko. Naslednja posebnost je razdelitev regij (*oblasti*) na okrožja (*rajoni*). Pri tem so lahko središča teh rajonov hkrati tudi središča lastnih mestnih območij. Takšna ruralno-urbana dvojnost zlasti v Donbazu učinkuje kot nekakšna ločnica med rusko in ukrajinsko govorečimi, kjer predvsem na redkeje poseljenem podeželju Donbaza ukrajinsko govoreči prevladujejo, v močno urbaniziranih mestnih središčih pa je lokalna večinska koncentracija rusko govorečih na zelo majhnem prostoru, kar vpliva na prostorsko percepcijo razširjenosti ukrajinskega oziroma ruskega maternega jezika (Slika 2).

Na sliki 2 lahko vidimo, da so koncentracije prebivalstva z ruskim maternim jezikom najvišje na Krimu, Donbazu, Harkovu, Odesi, Sumiju, Zaporožju, Dnjepropetrovsku, Mikulajivu in v Budžaku (Besarabija). Z mejo petih regij enostransko priključenih Rusiji lahko lažje razumemo cilje Rusije pri namerah zaščite rusko govorečih v Ukrajini, saj predstavlja nekakšen kompenzacijski pristop, ko je število oseb z ruskim maternim jezikom izven petih regij v približnem ravnovesju s številom ukrajinsko govorečih v njih. Hkrati lahko vidimo, da ciljno območje petih regij ruske sile ne nadzorujejo v celoti. Prav zato je mogoče pričakovati, da je cilj ruske »specialne vojaške operacije« doseči to mejo. Poleg tega lahko iz zemljevida tudi razberemo, da poteka ob Azovskem morju kontinuirani pas močno rusificiranega območja, ki je ruski strani, deloma tudi zaradi začetnega presenečenja ter napadov s treh strani, omogočil vzpostavitev »kopenskega mostu« s Krimom.

3 Po besedah nekdanje nemške kanclerke Angele Merkel (v imenu Nemčije sopolisnice Minškega sporazuma), ki jih je podala v intervjuju za nemški časnik Die Zeit decembra 2022 (Zeit 51/22) in jih je potrdil tudi François Hollande (podpisnik v imenu Francije), je bil sporazum že takrat zgolj kupovanje časa za Ukrajino in njeno oboroževanje za ponovno priključitev zasedenega dela Donbaza.

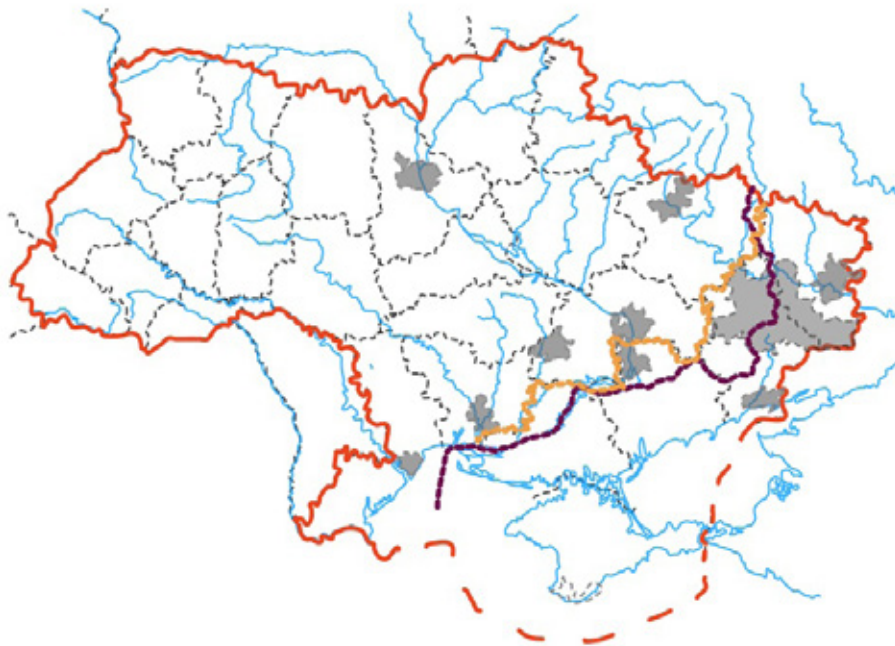

Slika 2. Območja večje koncentracije prebivalstva z ruskim maternim jezikom v Ukrajini

vir: Ukrstat 2001

Glede upravno-geografske ureditve dodajmo, da sta pred 20 leti v Donbazu imeli obe regiji po 18 rajonov, skupno torej 36. Mest je bilo skupno 88, v Donjecki regiji 51 in 37 v Luganski, od tega je bilo nacionalnega pomena 42 mest, in sicer 28:14 v korist Donjecke regije. Mestnih rajonov v okviru mest je bilo skupno 25, od tega le štirje v Luganski regiji, urbanih naselij pa je bilo 241, od tega 109 (45 odstotkov) v Luganski regiji. Ruralnih (vaških) občin je bilo dvakrat več – skupno 457, od tega 204 (45 odstotkov) v Luganski regiji. Vseh vaških naselij Donbaza je bilo 1916, od česar je na Lugansko regijo odpadlo 792 delov naselij (41 odstotkov), preostanek (59 odstotkov) pa na Donjecko regijo (vir: Ukrstat 2001).

Spremembe upravno-geografske ureditve do leta 2022 so bile velike. Predvsem so se rajoni združevali v večje rajone, nenavadna izločitev mest iz rajonov, torej od svojega zaledja, pa je ostala. Tako je bilo v Donbazu skupno le še 16 rajonov s po 8 v vsaki regiji. Mesta in mestna naselja so ostala po številu praktično enaka, le v Donjecki regiji je eno »mestno naselje« napredovalo v rang »mesto«. Izginila je delitev na nacionalno pomembna mesta. Na podeželju so se ukinile vaške občine, veliko vasi pa se je združilo, tako da se je skupno število ruralnih naselij znižalo za 1,1 odstotka. Nova razdelitev na »upravne rajone« definira po dva rajona v vsaki regiji, torej skupno štiri, ki imajo delež urbanega prebivalstva pod 60 odstotki. V Luganski regiji sta to oba severna rajona (Svatovski in Starobilski) s po 47 in 39 odstotki urbanega prebivalstva. V Donjecki regiji pa sta to oba južna rajona med Mariupoljem in Donjeckom (Kalmiuski in Volnovaški) s po 59 in 47 odstotki. Sicer pa Donbaz do zadnje vojne ostaja poleg mestnega rajona Kijev najbolj urbanizirano območje v državi (vir: Ukrstat 2022).

Slika 3: Najbolj urbanizirana območja Ukrajine z več kot 90 % mestnega prebivalstva
vir: Ukrstat 2022

4 Demografija Ukrajine – nizka rodnost in intenzivna emigracija

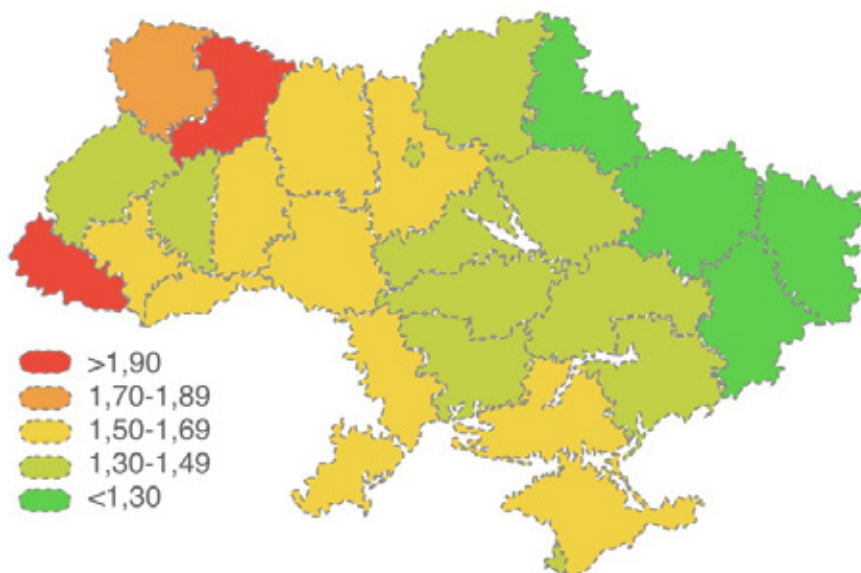
Ukrajino je od razpada Sovjetske zveze močno zaznamovalo močno izseljevanje iz države ob hkratnem znižanju rodnosti. Medtem ko je imela v času razpada Sovjetske zveze še vedno relativno visoko stopnjo celotne rodnosti (1,85 otroka na žensko v rodni dobi), je bila ta v Ukrajini že takrat najnižja med vsemi sovjetskimi republikami (Josipovič 2004, 12-13). V prvem desetletju po razglasitvi suverenosti je celotna rodnost strmoglavila na 1,2. Od nekdanjih sovjetskih republik je bila nižja le še v Latviji (1,1), od preostalih evropskih držav pa v Španiji (1,1). Obdobje padca Berlinskega zidu in železne zavese je prineslo globoke družbeno-gospodarske spremembe, ki so se preko psihološko-eksistencialnih dejavnikov neposredno odrazile na izrazitem odlaganju in opuščanju rojstev. Leta 2000 je tako celotna Evropa postala demografski depresijski lijak, saj razen Albanije in Turčije nobena država ni dosegala stopnje enostavne reprodukcije prebivalstva, kar predstavlja meja 2,1 otroka na žensko v rodni dobi (Josipovič 2004, 11-19).

Ukrajina po celotni stopnji rodnosti ostaja na repu evropskih držav tudi po letu 2000. Leta 2016 je bila celotna rodnost v Ukrajini (1,5) še vedno nizka, kar ob eni najvišjih stopenj urbanosti (70 odstotkov mestnega prebivalstva) ne preseneča. Zato pa je imela Ukrajina z 71 leti eno najkrajših pričakovanih trajanj življenja v Evropi, s tem pričakovano nižji delež starejših od 65 let (16 odstotkov), zato pa navidezno ugodnejši indeks starosti. Ukrajina je v vrhu držav po upadu števila prebivalcev v obdobju 1990–2016 z letno povprečno izgubo 0,5 odstotka skupnega števila prebivalcev. Ob nizki nataliteti (10

rojenih na 1000 prebivalcev) k temu največ prispevata izseljevanje in visoka mortaliteta (15 umrlih na 1000 prebivalcev).

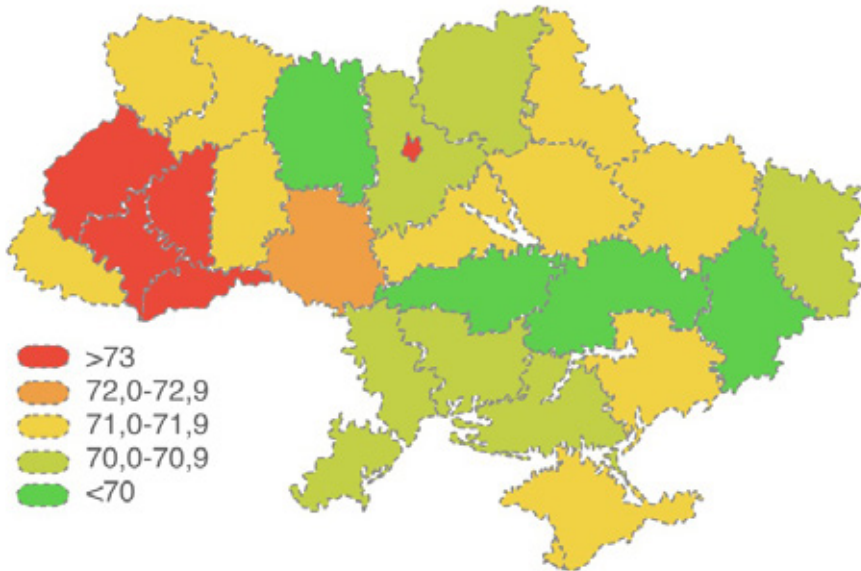
Negativna sta tako skupni kot naravni prirastek. Samo razlika med številom rojenih in številom umrlih v Ukrajini na letni ravni predstavlja izgubo več kot 200.000 ljudi. Tudi smrtnosti dojenčkov in otrok sta visoki. Na 1000 živorojenih jih kar 8 umre tekom prvega leta starosti. V Sloveniji v povprečju umre le dva – torej štirikrat manj. Enako visoka je tudi smrtnost otrok – v starosti od 1–5 let jih na 1000 umre kar 9 (v Sloveniji npr. le dva). To kaže na slabše socialno-demografske razmere, ki so npr. v Moldaviji še slabše (16 umrlih otrok do dopolnjenega 5. leta starosti), v Ruski federaciji pa le malo ugodnejše (8 umrlih otrok). Tudi razmere v drugih postsovjetskih državah so slabše kot v zahodni ali srednje-vzhodni Evropi (Fischer Weltalmanach 2019). Vsi ti podatki kažejo na upravičenost van de Kaajeve (1987) razvrstitve držav nekdanje Sovjetske zveze v 4. sekvenco druge demografske tranzicije v Evropi (Josipovič 2004, 11, 14).

Da bi razumeli spremljajočo vlogo demografskih dejavnikov pri genezi konflikta v Ukrajini, se bomo ustavili pri dveh sinteznih demografskih kazalnikih, in sicer celotni stopnji rodnosti in pričakovanem trajanju življenja ter kazalniku negotovosti, in sicer stopnji samomorilnosti, ter jih primerjali po ukrajinskih regijah.

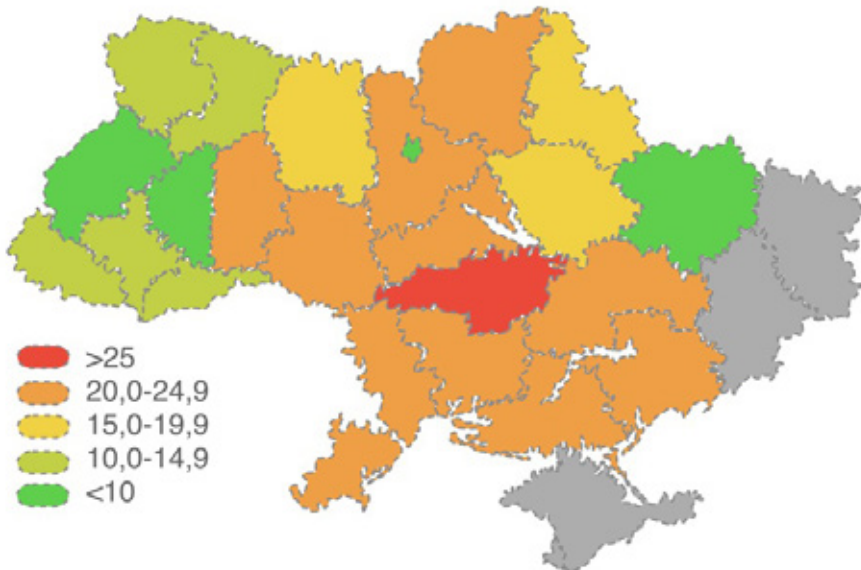

Slika 4: Celotna rodnost v Ukrajini leta 2017

vir: Ukrstat 2022

Slika 5: Pričakovana življenjska doba v Ukrajini leta 2017
vir: Ukrstat 2022

Slika 6: Stopnja samomorilnosti v Ukrajini leta 2017 na 100.000 prebivalcev
vir: Ukrstat 2022

Kot je razvidno iz slik 4–6, so v splošnem izbrani demografski kazalniki za vzhodni del Ukrajine manj ugodni kot za zahodni ali osrednji del. Rodnost merjena s kazalnikom celotne rodnosti (povprečno letno število rojenih otrok na žensko v rodni dobi) kaže izrazito nižje vrednosti na vzhodu države, kjer izstopa prav Donbaz s še dvema vzhodnima regijama ob ruski meji (Harkov in Sumi). Tamkajšnja celotna rodnost po zadnjih zbranih podatkih za leto 2017 ne dosega niti 1,3 otroka na žensko (vir: Ukrstat 2022). Po drugi strani imajo zahodne regije rodnost blizu samoobnovitvenega nivoja (2,1 otroka na žensko), zlasti regiji Zakarpatje in Rivne (nad 1,9 otroka na žensko). Sicer pa je rodnost v Ukrajini na splošno nizka in se podobno kot v Sloveniji vrti okrog 1,5 otroka na žensko (Ukrstat 2022).

Pričakovana življenjska doba je izrazito višja na zahodu Ukrajine, kjer presega 73 let, medtem ko je na vzhodu okrog 70 let, najnižja pa prav v regiji Donjeck z 69 leti povprečne pričakovane dolžine življenja (Ukrstat 2022). Pričakovana življenjska doba je sintezni kazalnik, ki zaobjema več posamičnih kazalnikov in njihovih sprememb v zadnjem obdobju, pri čemer je še posebej pomemben kazalnik starostno-specifičnih stopenj smrtnosti. Nanj močno vpliva denimo morbiditeta. To je umrljivost, ki izvira iz nepričakovanih primerov smrti, kot so nesreče ali samomori. Samomori so hkrati tudi dober pokazatelj družbenih razmer, razvojnih perspektiv ter psihološke obremenitve prebivalstva. Zemljevid 6 prikazuje zadnje razpoložljive podatke o samomorilnosti v Ukrajini za leto 2017. Zaradi vojnih razmer v Donbazu in aneksije Krima podatki za te tri regije niso na voljo. Zato pa so podatki za ostale regije zelo samoizpovedni. Po samomorilnosti prednjači regija Kropivnicki (nekdanji Kirovograd), ki letno dosega več kot 25 samomorov na 100.000 prebivalcev – Slovenija denimo dosega povprečje okrog 400 samomorov letno oziroma 19 samomorov na 100.000 prebivalcev. Tudi sicer so regije osrednje Ukrajine nadpovprečne po stopnji samomorilnosti (več kot 20 samomorov na 100.000). Nekoliko preseneča nizka samomorilnost v regiji Harkov, pričakovano nizka pa je na zahodu Ukrajine, kjer ne dosega niti 10 samomorov na 100.000 prebivalcev (Ukrstat 2022).

5 Geopolitični in vojaški cilji ob prvi in drugi obletnici vojne

5.1. Kaj je cilj ruske in kaj ukrajinske strani?

Trenutno obstajata dva narativa:

1. Ukrajinski: z Rusijo se lahko pogajamo le o razmerju med obema državama in (morda) o potencialnem članstvu v Natu in EU; ter (morda) o statusu rusko govoreče tretjine ukrajinskega prebivalstva. Predhodna zahteva Ukrajine je, da se Rusija umakne iz zasedenih predelov.
2. Ruski: z Ukrajinci smo se želeli pogovarjati, a so od parafiranega osnutka sporazuma iz Carigrada marca 2022 po zagotovilih zahodnih zaveznikov o vojaški pomoči odstopili; Rusija je pripravljena na pogajanja, a jih Ukrajina zavrača. Sprememba jeseni 2023: Rusija se s trenutnim vodstvom Ukrajine ni pripravljena več pogajati, temveč nadaljuje s programom specialne vojaške operacije (demilitarizacija in denacifikacija Ukrajine).

To pomeni: z Ukrajino se ne bomo pogovarjali, dokler ne dosežemo strateških ciljev: osvoboditi celotnega Donbaza in zaščititi rusko govorečih v Ukrajini.

To nadalje pomeni: »osvoboditev« izpod ukrajinske vojske celotnega Donbaza (Lugansk, Donjeck) ter še Hersona in Zaporožske regije, ki so enostransko formalno priključene k Rusiji in jih Rusija od oktobra 2022 obravnava kot svoj državni teritorij. Ali ta pozicija (legalno) Rusiji omogoča prekranje administrativnih meja regij? Verjetno da – in to je predmet pogajanj. Npr. Hersonsko in Zaporožsko regijo na desnem bregu Dnjepra prepusti Ukrajini, priključi pa hkrati še ozemlje vzhodno od Oskola v Harkovski regiji.

5.2. Ali se lahko Rusija na tej točki ustavi?

Vkolikor Rusija ne bo dosegla prekinitve ukrajinskega obstreljevanja ruskega ozemlja na območju Kurska in Belgoroda, obstaja verjetnost, da bo po končani operaciji »Donbaz« nastopila operacija »zaščitni tampon«, s katero bo Rusija sprožila ofenzivo na območju ukrajinskih obmejnih regij Harkov, Sumi in Černihiv. Vkolikor Rusija zasede celotno regijo Harkov, obstaja nevarnost, da bo želela priključiti še milijonski Dnipro (Dnjeprpetrovsk) ter tričetrtilijonsko Zaporožje do reke Dnjeper (na njenem 120 kilometrskem toku v smeri S-J) in s tem priključiti še okrožje Pavlograd za skrajšanje administrativne meje. Meja bi se tako »poravnala« z zahodno mejo harkovske regije.

5.3. Problem Odese in ukrajinskega izhoda na Črno morje ter vprašanje Pridnjestrja

Za sedaj izgleda, da se je Rusija teritorialno zadovoljila z ukrajinskim ozemljem vzhodno od spodnjega Dnjepra. Tudi v samem mestu Herson ni imela ruske večine, temveč le večino rusko govorečih, za razliko od Mariupolja, Melitopolja, Berdjanska, Dnipra, Zaporožja, Mikulajiva in Odese. Predvsem pa Rusija vse do jeseni 2023 ni imela dovolj usposobljenega vojaštva, da bi dosegla Odeso preko utrjenega Mikulajiva in tako vzpostavila teritorialni most do Pridnjestrja, ki je pod rusko kontrolo in kjer je po poročanju ruskega MORF za »eno leto« municije ob le 5-7 tisoč ruskih vojakih. MORF še poroča, da so prišli do obveščevalnih podatkov, po katerih naj bi Ukrajina vstopila v Pridnjestrje z območja Moldavije in Ukrajine ter zasedla skladišča sovjetske municije in orožja. Zanimivo je, da rusko in ukrajinsko prebivalstvo Pridnjestrja medsebojno sodeluje še iz časov odpora Moldavcem, saj niso želeli ostati v moldavski samostojni državi, danes pa sta Ukrajina in Moldavija zaveznici, zato ni mogoča niti priključitev Pridnjestrja Ukrajini. Rusija bi lahko preprečila ukrajinsko-moldavsko akcijo v Pridnjestrju le z vojaško intervencijo. Slednjo lahko izvede:

1. Preko Hersona, Mikulajiva in Odese, kar se zdi povsem nerealno, saj se je ruska vojska umaknila na levi (vzhodni) breg Dnjepra;
2. Obstaja sicer možnost, da bi Rusija pustila Odesi izhod na morje, ter forsirala Akkerman (Bilhorod-Dnistrskij) in pokrajino Budžak, ter si tako zagotovila alternativni dostop do Pridnjestrške enklave.
3. Tretja možnost je preko Kačjega otoka v bližini izlivnega mejnega kraka reke Donave (Sulina) in invazije na območje Bolgrada ter Akkermana (Bilhorod-Dnistrskij),

kjer je etnično pestra struktura (Bolgari, Gagauzi, Rusi, Ukrajinci, Lipoveni, Romuni, Judje) z večino proruskim orientiranih prebivalcev. Vendar je tudi ta »akcija« težko izvedljiva, saj bi ruske sile potrebovale podporo zračnega mostu s Krima ter oskrbno funkcijo za pristajanje ladij na skalnatem Kačjem otoku (Zmijnji otrov). Obala Bužjaka (Budžaka) – južni del Besarabije – je limanskega tipa z globoko položenimi lagunskimi zalivi, ki segajo vse do moldavske meje. Limanski tip obale nudi zelo slabe možnosti za pristajanje in sidranje ladij (plitvo, peščeno, se stalno zasipava z muljem). Vendar: Ukrajina je s slovensko pomočjo napotila ladjo z žitom iz Črnomsrka južno od Odese v Afriko s 30.000 tonami žita (za Kenijo 25.000 in za Etiopijo 5.000 ton žita) še pred pomorsko blokado Odese (vir: STA 19.2.2023). Februarja 2023 so ruske sile razstrelile edini most v Budžak, ki povezuje Ukrajino z Dobrudžo v Romuniji, tako da mora sedaj Ukrajina komunicirati z regijo Budžak preko enklave Palanka v Moldovi. Kot pristanišče za izkrcanje bi lahko ruska stran uporabila Bilhorod Dnistrskij (nekdanji Akkerman), ki pa je v dosegu artilerije iz Odese, pa tudi ukrajinska stran bi takemu podvigu prizadejala hude izgube v živi sili in tehniki. Zavzetje Budžaka s forsiranjem ob podpori zračnega mostu je zato zelo zahtevno, če ne celo neizvedljivo brez kopenske povezave za rusko stran.

6 Zaključek: Izgledi Ukrajine v prihodnosti – vojaško in demografsko opustošenje države

Ukrajina je kompleksna država. Njene meje se v zelo majhnem deležu naslanjajo na kakršnekoli zgodovinske razmejitve. Oblikovanje ukrajinskih meja je v pretežni meri sledilo specifičnemu pristopu k urejanju narodnega vprašanja v Sovjetski zvezi, ki ga je utemeljil Lenin. Ključno merilo je bilo dialektološko načelo razdelitve med glavnimi »ruskimi« govori, opredeljenimi kot velikoruski, maloruski (ukrajinski), beloruski ter rusinski. Tak pristop »naravnega prava« je imel svoje paralele tudi v etničnem opredeljevanju Slovencev. Vendar s to razliko, da se je napram Hrvatom kljub temu uporabilo načelo zgodovinske, oziroma imperialne razmejitve in ne etnične meje. V primeru razmejitve med velikoruskim in maloruskim pa je meja skoraj v celoti sledila dialektalno-jezikovnim razmerjem iz časa okoli leta 1900. Lahko bi rekli, da je bil tak pristop »pravičnejši«, kajti v nasprotnem bi razmejitve po zgodovinskih mejah potekale po nekdanji rusko-turški meji na spodnjem Dnjepru, ali pa po Bugu, Dnjestru, ali Prutu napram Romuniji, na zahodu pa po nekdanji avstro-ogrski meji Galicije in Bukovine. Oblikovanje meja Ukrajine po leninističnem načelu je pomenilo tudi absorbiranje prevlade nacionalno zavednejšega ukrajinsko-rusinskega prebivalstva na zahodu in precej rusificiranega osrednjega in zlasti vzhodnega dela Ukrajine. Priključitev obsežnih, do II. svetovne vojne poljskih predelov z močnim nacionalističnim gibanjem pod vodstvom Stepana Bandere Sovjetski zvezi je bilo leta 1956 ponovno balansirano s priključitvijo izrazito ruskega Krima Ukrajini.

V stoletnem obstoju Ukrajine, sprva kot za kratek čas neodvisne nato pa kot sovjetske republike, so se njene meje mnogokrat spremenile. Prva formacija samostojne republike sega v leto 1918, ki pa je bila skupaj z Rutenijo/Galicijo leta 1922 prostovoljno vključena v Sovjetsko zvezo. Odtlej se je meja Ukrajine spremenila še leta 1939, po tem pa je ostala

enaka do zatrtja Banderinega upora in priključitve Krima leta 1956 v času vladavine Hruščova. Nato do razpada Sovjetske zveze leta 1990 in mednarodnega priznanja neodvisnosti 1991 zunanjih mejnih sprememb ni bilo več.

V času Sovjetske zveze so se zvrstili številni, za demografijo in etnično strukturo pomembni dogodki. Najprej zlasti gladomor (*holodomor*) in postopna industrializacija ter urbanizacija in z njima povezano priseljevanje še posebej Rusov iz notranjosti Rusije. Priselitve so se vršile v večja mesta in zlasti v vzhodni in južni del Ukrajine. Obsežna jezikovna rusifikacija je povzročila, da je bila ukrajinjščina postopno izrinjena na podeželje. Ob masovni urbanizaciji Donbaza pa se je demografsko težišče povsem usmerilo v veliko konurbacijo med Slavjanskom, Severodoneckom, Luganskom in Donjeckom. Utrjevanje edinosti med Rusi in Ukrajinci je prineslo tretjinski delež heteroetničnih porok, kjer je po pravilu ruščina izpodrivala ukrajinjščino. Poleg tega se je izoblikoval še specifičen, regionalno različno razširjen sociolekt »suržik«, ki so se ga posluževali zlasti nekdanji govorniki ukrajinjščine, in se z njim postopno zblíževali z ruščino. Med etničnimi Ukrajinci zlasti na vzhodu Ukrajine prevladujejo Ukrajinci z ruskim maternim jezikom, kar pomeni predvsem dvoje: po eni strani gre za rusificirano prebivalstvo, ki še ohranja etnično ukrajinskost, po drugi pa za etnične Ruse živeče v Ukrajini in v skladu s tem regionalno opredeljene, kot živeče »v krajini« (*U krajini*). Rusko-ukrajinska dihotomija se je po osamosvojitvi Ukrajine stopnjevala do mere, ko so se volilci na predsedniških volitvah obnašali v skladu s proukrajinsko oziroma proruskim držo. Zato so bili izidi vselej zelo tesni, država pa volilno razklana. Ukrajinski vzhod in jug (ter občasno Zakarpatje z Rusini in znatno madžarsko manjšino) je do leta 2014 in aneksije Krima ter vojne v Donbazu po pravilu volil proruske kandidate.

Ukrajina je bila od prvega modernega popisa leta 1913 relativno gosto poseljena dežela z izjemnim kmetijskim potencialom v coni černozejma. V današnjih mejah je imela že takrat 35,2 milijona prebivalcev. Do leta 1939 je prebivalstveno kljub gladomoru narasla na 40,5 milijona prebivalcev v današnjih mejah. Druga svetovna vojna je podobno kot prva pobrala strahovit krvni davek in prebivalstvo Ukrajine, ki je že bilo v njenih sedanjih mednarodno pravno priznanih mejah, je do leta 1959 naraslo komaj na 41,9 milijona prebivalcev. V šestdesetih letih do leta 1970 sledi najhitrejša rast vsled industrializacije, deagrarizacije in urbanizacije. Ukrajina pridobi 5,2 milijona prebivalcev in ima skupno že 47,1 milijona ljudi. To obdobje označuje relativno visoka rodnost (nad 2 otroka na žensko v rodni dobi), efekt momenta prebivalstva in vrhunec priseljevanja v Ukrajino iz drugih sovjetskih republik. Sedemdeseta leta kažejo znake prebivalstvenega umirjanja (1979: 49,8 milijonov prebivalcev) in pričetek povratnih migracij v Rusijo. V osemdesetih letih se trend selitev v Rusijo še nekoliko poveča, skupno prebivalstvo Ukrajine pa naraste na najvišje število (1989: 51,7 milijonov prebivalcev). Tik pred razpadom število Rusov doseže vrhunec s skoraj 12 milijoni ali eno četrtino. Sledi razpad ter novo izseljevanje, tokrat podprto z znižano rodnostjo in povišano smrtnostjo. Do leta 2001 se prebivalstvo Ukrajine skrči za 3,5 milijone na 48,2 milijona ljudi, upade zlasti število Rusov, ki se izselijo ali pa postopno prehajajo v ukrajinsko etnično opredelitev.

Prav upadanje ruske etnične in jezikovne opredelitve v Rusiji je bilo dodaten prožilec stopnjevanja ukrajinsko-ruskega konflikta in ob geostrateških dejavnikih glavni katalizator vojne. Da bi to lahko razumeli, smo morali opraviti preračune na zamišljeno območje, ki si ga je Rusija enostransko priključila. Gre za pet regij (Krim, Lugansk, Donjeck, Zaporožje in Herson), ki so imele leta 2001 skupno 12,9 milijona prebivalcev, med katerimi je bilo 57 % oseb ali 7,3 milijona ljudi z ruščino kot maternim jezikom. Ruščino kot materinščino je poleg tega navedlo še 5,8 milijona ljudi v takoimenovani sekundarni coni ruščine, ki jo predstavljajo štiri regije (Harkov, Dnjepropetrovsk, Mikulajiv in Odesa) s skupno 10,2 milijonoma prebivalcev. V celotnem preostanku Ukrajine zunaj navedenih devetih regij je bilo oseb z ruskim maternim jezikom še 1,4 milijona. Če primerjamo območje, ki ga je Rusija enostransko priključila, ugotovimo, da je neruskega prebivalstva približno toliko, kolikor je rusko govorečega prebivalstva v preostanku Ukrajine. To lahko pomeni, da je ruska stran imela v vidu etnično ravnotežje ali pa načrt takoimenovane »humane izmenjave ljudi«, s katero bi nadomestili prebivalstvo, ki bi se preselilo v notranjost Ukrajine. Delno temu pritrjuje tudi struktura ukrajinskih beguncev po državah, saj jih je v letu 2022 od približno 8 milijonov kar 3 milijone našlo zatočišče v Rusiji (vir: UNHCR 2022). Ob še vsaj toliko notranje razseljenih je opustošenost vzhodnih in južnih predelov Ukrajine tragična. Z gotovostjo lahko sklenemo, da je danes od posledic vojne in prisilnih selitev prebivalstvo Ukrajine skrčeno na obseg izpred prve svetovne vojne (okrog 36 milijonov). Leta 2011 niso opravili rednega popisa, zato so podatki pomanjkljivi in manj zanesljivi. Ne glede na to pa lahko upoštevamo uradne ocene, ki so bile izdelane tik pred izbruhom zadnje vojne (1.1.2022), ko so ocenili skupno ukrajinsko prebivalstvo na 44 milijonov ljudi.

Tudi neizvedba zadnjega rednega popisa iz leta 2011 tako pod prozahodnim kot pod proruskim predsednikom države kaže, da sta se obe strani bali potencialnih slabih rezultatov za to ali ono opcijo. Zato lahko tudi neizvedbo popisa s strani proruskega predsednika Janukoviča lahko štejemo kot potrditev teze, da je bil ruski napad na Ukrajino tudi posledica bojazni, da bi se rusko prebivalstvo preveč skrčilo in da invazija ne bi mogla računati na dovolj široko podporo lokalnega prebivalstva v proruskih regijah. V delu Ukrajine, ki je pod rusko okupacijo, nahajamo tudi številne manjšine Bolgarov, Grkov, Moldavcev, Albancev, Tatarov, Gagauzov, Karaimov in drugih, katerih število ni nezamisljivo in ki so prav tako široko navajale ruščino kot materni jezik svojih pripadnikov.

Zaključimo lahko, da je vsaka vojna iracionalno nepredvidljiva, zato se stvari dejansko odvijajo zelo drugače, kakor pa so bile morda zamišljene ali načrtovane s strani tistih, ki so jih sprožili. Posledice so vselej katastrofalne, kar izjemno opiše nekdanji vojni dopisnik iz Jugoslavije, Iraka in drugih vojnih prizorišč, Chris Hedges:

»Zgodaj sem se naučil, da vojna tvori lastno kulturo. Hitenje v bitko je mogočna in pogosto smrtonosna odvisnost, zakaj vojna je droga, ki sem jo zaužival več let. Poganjajo jo mitopisci – zgodovinarji, vojni dopisniki, filmski oblikovalci, romanopisci in država – vsi, ki so prevzeti z lastnostmi, ki jih vojna pogosto ima: razvnetost, eksotika, moč, zmožnost, da se dvigne nad naše majhne posta-

je v življenju, v bizarni in fantastični univerzum groteskne in temačne lepote. Dominira v kulturi, izkrivlja spomin, skvari jezik in okuži vse okoli sebe, celo humor, ki postane prežet s kiselkasto perverzijo madežev krvi in smrti. Temeljna vprašanja o pomenu ali brezpomenskosti našega mesta na planetu se razgaljajo, ko gledamo, kako tisti, ki nas obdajajo, potonejo v najnižje globine. Vojna izpostavlja našo sposobnost za zlo, ki preži nedaleč pod površjem v nas vseh. In zato je o mnogih vojnah tako težko razpravljati, ko se enkrat končajo.« (Chris Hedges 2002, 11).

Viri in literatura

- Cigale, M. (1871). Rusija. V: *Atlant 2005*, (ur. Orožen Adamič idr.). Založba ZRC, Ljubljana.
- Clapp, S. & Verhelst, A. (2022). A comparative analysis of Article 5 Washington Treaty (NATO) and Article 42(7) TEU (EU) - December 2022. European Parliamentary Research Service. Strasbourg.
- Roberts, G. (2023). Why Putin Went to War? Interview with Historian Geoffrey Roberts by Flemming Rose, Editor-in-chief of Frihedsbrevet. <https://frihedsbrevet.dk/historiker-derfor-gik-putin-i-krig> (8.1.2024)
- Hedges, C. (2002). *War Is a Force That Gives Us Meaning*. Public Affairs, Perseus Books Group, Cambridge.
- Hedges, C. (2022). *The Greatest Evil is War*. Seven Stories Press, New York.
- Hersch, S. (2023). How America Took Out the Nord Stream Pipeline. <https://seymourhersh.substack.com/p/how-america-took-out-the-nord-stream> (28.2.2023)
- Josipovič, D. (2004). Geografski dejavniki rodnosti v Sloveniji. Založba ZRC, Ljubljana.
- Kaa, D. van de (1987). The Second Demographic Transition in Europe. *Population Bulletin*, 1–49. STA 19.2.2023. <https://www.dnevnik.si/1043007375/slovenija/s-pomocjo-slovenije-v-afriko-ladja-z-ukrajinskim-zitom> (6.3.2023)
- Ukrstat 2001. *Ukrajinska državna statistika*. Kijev
- Ukrstat 2022. *Ukrajinska državna statistika*. Kijev.
- UNHCR 2022. *Ukraine report*. UN, New York.
- Zeit 2022. Angela Merkel und Russland. 22. december 2022. <https://www.zeit.de/2022/53/angela-merkel-russland-krig-wladimir-putin> (29.12.2023)